

VIDA ISTVÁN

Adatok az 1946 nyári koalíciós válság történetéhez

A történeti irodalom már sokoldalúan feltárta azt a bonyolult folyamatot, amely számos, nem is mindig egy irányba ható kül- és belpolitikai ok, mindenekelőtt az egyre inkább kiterjedő infláció hatásaként, a baloldali erők 1946 tavaszi offenzíváját betetőző március 12-i pártközi egyezmény után június elején újabb, a márciusinál több vonatkozásban nehezebben megoldható politikai válság kialakulásához vezetett, sőt részletesen feldolgozta a július 16-i újabb koalíciós megállapodást megelőző tárgyalások történetét is.¹ Az alábbiakban az 1946 nyári belpolitikai helyzetnek olyan fejleményeit szeretnénk bemutatni, amelyekre a szakirodalom korábban kevesebb figyelmet fordított, s a pártközi tárgyalások menetét csak annyiban érintjük, amennyiben az események megértéséhez feltétlenül szükséges, illetve amennyiben azok új adatokkal kiegészülve, a korábbiaktól eltérő összefüggésben kerülnek szóba.

Bár az 1946 márciusi koalíciós krízist követő politikai fejlődés fővonásai ismeretesek, hogy a később kifejtendők érthetőbbek, jobban elhelyezhetők legyenek, röviden utalnunk kell rájuk.

A politikai helyzet alakulása szempontjából a legjelentősebb mozzanat az volt, hogy a Kiszgazdapárt centruma és jobboldala a márciusi vereséget helyrehozandó új akciókat kezdeményezett, amelyek a társadalmi élet csaknem valamennyi szférájára kiterjedtek. A jobboldalhoz és a centrumhoz tartozó pártkörök külpolitikai téren módosítani szerették volna az ország szovjetbarát orientációját, az ideológiai szférában a parasztegység ekkor már valójában túlhaladott jelszavával léptek fel, a politikai életben hol ellenzéki, hol koalíciós magatartást tanúsítottak, s újabb hatalmi követeléseket terjesztettek elő, gazdasági téren igyekeztek halogatni a márciusban elfogadott államosítási terveket s a négy nagyüzem állami kezelésbe vételét. A Kiszgazdapárt bizonyos mértékig összefoglalta és kifejezésre juttatta a külpolitikai helyzet és az infláció hatására a birtokos parasztság, a városi kispolgárság, az úri „középosztály” és az egykori uralkodó osztályok maradványainak soraiban kibontakozó folyamatokat, támadásba lendülése nemcsak politikai irányát tekintve különbözött a baloldali erők 1946 kora tavaszi, széleskörű tömegtámogatással folyó offenzívájától,

¹ Lásd: *Balogh Sándor*: Parlamenti és pártharcok Magyarországon a felszabadulás után. 1945—1947. Bp. 1972. Kézirat II. k. 624—648, 673—724. Országos Széchényi Könyvtár Kézirat-tár; *Tóth István*: A Nemzeti Parasztpárt története 1944—1948. Kossuth Kiadó. 1972. 151—177; *Vida István*: A Független Kiszgazdapárt 1946 tavaszán és a június—júliusi politikai válság. Párt-történeti Közlemények, 1971. 2. sz. 33—81.

hanem abban is, hogy nagyobbára a politika felső szintjén bontakozott ki, ami azt jelentette, hogy a néptömegek harcának időszakát a politikai tárgyalások periódusa követte.

A Kisgazdapárt magatartása következtében, de sok tekintetben attól függetlenül is, április-május folyamán ismét növekedtek az ellentétek a kormánykoalíció tagjai között. Nemcsak a Függetlenségi Front két szélső pólusa között éleződött a helyzet, hanem bizonyos mértékig valamennyi politikai szervezet szembekerült egymással. Lazult a kapcsolat a baloldali pártok között, amit az is jelzett, hogy a Baloldali Blokk hetekig nem ülésezett. Az MKP és az SzDP sem került közelebb egymáshoz; a fúzió kérdése körül kibontakozó sajtóvita komoly véleménykülönbségeket tárt fel. A Nemzeti Parasztpárt továbbra is az MKP-val állt szoros kapcsolatban, jóllehet viszonyukat távolról sem lehetett harmónikusnak nevezni. A baloldal átmenetileg defenzívába szorult.

Az 1946 késő tavaszi helyzet további feszültségeket kiváltó új vonása volt az is, hogy megélné a különböző jobboldali szervezetek és a horthysta körök mozgolódása, szervezkedése. Gazdasági szabotázsakciók és rémhírek terjesztése mellett kisebb-nagyobb terror-támadásokat is végrehajtottak. A demokratikus rendőrség sorra göngyölytette fel olyan egykori katonatisztekéből, tisztviselőkből, bűnözőkből, fasiszta demagógiától félrevezetett fiatalokból, diákokból, gyakran az egyházi iskolák tanulóiból álló illegális csoportokat, amelyek politikai célokból fegyvert gyűjtöttek vagy rejtegettek, s nemegyszer a közbiztonság hiányosságait kihasználva garázdálkodtak, ártatlan emberek, közöttük szovjet katonák életét kioltva. A legnagyobb hírre ezek közül a majd 30 tagú Gyöngyös környéki terrorbanda tett szert, amelynek szellemi vezére, Páter Kis Szaléz, a helyi Kisgazdapártban és a párt ifjúsági szervezetében, a Független Ifjúságban fontos pozíciót töltött be.² A letartóztatottak között a rendőrség számos, a Kisgazdapártba befurakodott reakciós figurát talált, a későbbi igazságügyi eljárások azonban nem igazolták, hogy a párt felelős vezetői ösztönözték, támogatták volna cselekedeteiket vagy akárcsak tudtak volna róluk.³ Nagy Ferencék nyilvánosan elhatárolták magukat a különféle illegális, demokrácia ellenes szervezkedésektől és visszautasították a baloldali sajtó állításait, hogy fedeznék az ilyen törekvéseket, A Független Ifjúság ügyében — a munkáspártok nyomására — belső vizsgálatot rendeltek el; a baloldali kisgazdákból összeállított bizottság nem tárt fel olyan adatokat, amelyek e szervezetben a népi demokrácia törvényeibe ütköző, tudatos organizálás nyomaira utaltak volna.⁴

Az állam és egyház viszonya május-június folyamán tovább romlott. A katolikus sajtó telve volt panaszokkal és egyre támadóbb lett; kifogásolta a baloldali részéről az egyházat ért kritikákat; sürgette a klérus „sérlelmek”

² Páter Kis Szaléz politikai tevékenységére és az általa irányított szervezkedésre lásd: *Dr. Nagy József*: A szocializmus építése Heves megyében (1945—1969) Impresszum nélkül, 42—43; *Nagy Sándor*: A demokratikus pártok és az egyház által szervezett ifjúsági szervezetek tevékenysége 1945—1946. Az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Tom. 8. 1970. 357—377.

³ Lásd: *Balogh Sándor*: i. m. II. 633.

⁴ Kis Újság, 1946. máj. 14. Kovács Béla cikke: A Független Ifjúság ügyében kiküldött háromtagú vizsgáló bizottság leszögezte: „Vizsgálataink során megállapítottuk, hogy az esetleges egyéni vállalkozásoktól eltekintve, amelyeknek ügyében a politikai rendőrség az eljárást már amúgy is folytatta, a Független Ifjúság fővárosi és vidéki szervezeteiben semmi tudatos fasiszta szervezkedésnek vagy összeesküvésnek nyomait nem találtuk.” (Új Magyar Központi Levéltár. Nagy Ferenc miniszterelnök felhivatalos iratai. X/2. A bizottság jelentésének dátuma: 1946. jún. 17.)

orvoslását, többek között a földreform okozta anyagi károk pótlását, a katolikus párt és milipap engedélyezését, valamint a vallás és az egyházi iskolák védelmét.⁵ Az Új Ember aláírási kampányt kezdeményezett egy katolikus ifjúsági sajtóorgánium engedélyeztetése érdekében; Észtergom utasítására életre hívták a Magyar Katolikus Szülők Szövetségét azzal a feladattal, hogy őrkdjék az egyházi iskolák felett;⁶ Mindszenty lépéseket tett mind a Pálffy-féle, mind a Barankovics-féle Demokrata Néppárttól független, új katolikus párt megalakítása érdekében.⁷ Emellett az egyház vallásos tömegakciókat, felvonulásokat, zarándoklatokat és körmeneteket rendezett. A hercegprimás szinte hetente mondott a népi demokratikus viszonyokat bíráló beszédeket. Kudarcot vallottak azok a józanabb egyházi vezetők köréből kiinduló próbálkozások, amelyek arra irányultak, hogy az egyházfőt rávegyék arra, hogy a „mrev szemben állás” helyett megértőbb magatartást tanúsítson a népi demokrácia iránt.⁸

Ebben az egyre feszültebbé váló helyzetben nyújtotta át május 21-én Nagy Ferenc a baloldali pártok vezetőinek a Kisgazdapárt ismeretes memorandumát, amelyben a párt egy sor követelést terjesztett elő, közöttük a községi választások mielőbbi megtartását, és egy sor rendőrségi, valamint államigazgatási pozíció átengedését. Az FKgP Politikai Bizottsága ultimátumszerűen kikötötte, hogy 8 napon belül össze kellene ülnie a koalíciós partnerek megbízottainak a felvetett kérdések megtárgyalására.⁹

A kisgazdapárti igények formálisan demokratikus jellegűek voltak, jogoságukat a munkáspártok és a Nemzeti Parasztpárt is elismerték. De ez adott szituációban, akkor, is amikor olyan fontos feladatok állottak a demokratikus erők előtt, mint a békeszerződés aláírásával előálló új helyzetre való felkészülés, az infláció mielőbbi megállítása és az államapparátus létszámának csökkentése, illetve a jobboldali, antidemokratikus elemektől való megtisztítása, a Kisgazdapárt követeléseit a baloldali politikai szervezetek teljesen időszerűtlennek, s fontosságukat tekintve másodlagosnak tartották.¹⁰ A kezdeti puhatolódzó tárgyalások így eredménytelenül végződtek, a kommunisták és a szociáldemokraták elzárkóztak az érdemi eszmecsere elől.

⁵ „Követeljük, hogy az Egyházat a földreformmal kapcsolatban ért igaztalan támadások megszűnjenek és az Egyházat a parlamentben, sajtóban, gyűléseken tisztelettel kezeljék, mint amilyent a magyar népért több mint ezeréves készülettel és hűséggel végzett munkája alapján megilleti” — írta az Új Ember —. „Követeljük a földreform után anyagi erejétől megfosztott Egyház szolgálóinak és intézményeinek fenntartását oly anyagi források biztosításával, amelyek e feladatot valóban és intézményesen megoldják.” (Új Ember, 1946. jún. 23.) Lásd még *Péterffy Gedeon*: „Közeledés a demokráciához” című cikkét. (Új Ember, 1946. jún. 30.)

⁶ Új Ember, 1946. jún. 16.

⁷ *Orbán Sándor*: Egyház és állam. 1945—1950. Bp. Kossuth Könyvkiadó. 1962. 108—109.

⁸ Balogh István miniszterelnökségi államtitkár, aki 1946 márciusában felkereste a hercegprimást Észtergomban, nagyon lesújtó véleményt mondott az amerikaiaknak Mindszentyről. Schoenfeld jelentése szerint: „Balogh megjegyzi, hogy a Primás makacs, alacsony intelligenciával rendelkezik, alapjában véve kulturálatlan és ráadásul szűk, provinciális papokkal és néhány korábbi arisztokrata nagybirtokossal veszi magát körül, akik rossz tanáccsal látják őt el. Például mondja, a Primás meg van győződve arról, hogy az amerikaiak hamarosan használni fogják az atombombát, hogy a szovjeteket kiűzzék Magyarországról”. (Foreign Relations of the United States. 1946. Volume VI. Eastern Europe; The Soviet Union—United States Government Printing Office. Washington 1969. (Továbbiakban FR., 1946. VI.) Arthur Schoenfeld követ 1946. márc. 29-i jelentése az amerikai külügyminiszternek 274.

⁹ PI Archivum. 274. f. 7—151.

¹⁰ Lásd: Szabad Nép, 1946. máj. 30. *Révai József*: Zsákbamacsát nem veszünk c. cikke; Népszava, 1946. jún. 1.

A Kisgazdapárt vezetősége azonban az elutasítás ellenére sem vonult vissza. A sajtó nyilvánosságra hozta, hogy a párt Politikai Bizottsága és a titkárság szerepét betöltő ún. pártigazgatósága május 29-én közös értekezletet tartott, ahol elhatározták, hogy fenntartják a 21-i memorandumban foglaltakat és nem tesznek engedményeket.¹¹ Kovács Béla az FKgP főtitkára a Kis Újság aznapi számában kiállt ugyan a stabilizáció gyors végrehajtása mellett, és helyeselte a régi rend hívei elleni fokozottabb politikai harcot, de visszautasította a pártot a baloldali sajtó részéről ért támadásokat, és szinte sértődötten háritotta el, hogy követelései alkalmatlanok, vagy kevésbé fontosak lennének.¹² Varga Béla Tarpán, Bajcsy Zsilinszky Endre emlékére rendezett ünnepségen elmondott erősen jobboldali hangvételű beszédében pedig már a fenyegetőzésektől sem riadt vissza.¹³ A Kisgazdapárt megmerevedését mutatta az is, hogy a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága, amelyben az FKgP — a Súlyok Dezső vezette Szabadságpárt támogatásával — többséggel rendelkezett, nem adta ki a Páter Kis Szaléz-féle gyöngyösi terrorista csoporttal való együttműködés gyanújába került Gyulai László és Fillér László jobboldali képviselőket, jóllehet az utóbbit már korábban kizárták a pártból.¹⁴

A Függetlenségi Fronton belül május utolsó napjaira elmérgesedett a helyzet, s érezhetően feszültebbé vált a hangulat. Ekkor lépett közbe Tildy Zoltán köztársasági elnök, aki maga is úgy vélte, hogy az FKgP rosszul időzítette követeléseinek felvetését. Azt javasolta, hogy a kisgazdapárti vezetőség tekintsen el hatalmi igényei azonnali teljesítésétől, sőt egy részükről átmenetileg mondjon le, a Baloldali Blokk ellenben tegyen bizonyos engedményeket, elsősorban az önkormányzati választások tekintetében, és újítsák fel a pártközi tárgyalásokat.¹⁵ A baloldali vezetők a belpolitikai feszültség mérséklése érdekében elfogadták a köztársasági elnök közvetítő ajánlatát. Május 31-én délelőtt Tildy, Rákosi és Bán Antal részvételével fontos megbeszélésekre került sor a betegeskedő Szakasits Árpád szanatóriumi szobájában, amelyek azzal zárultak, hogy a munkáspártok megváltoztatták a kisgazdapárti kívánságokkal kapcsolatos elutasító álláspontjukat és elhatározták, hogy tárgyaló asztalhoz ülnek Nagy Ferencékkel.¹⁶

Még aznap délután összeült a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága, hogy körvonalazza a Kisgazdapártnak adandó választ. A baloldali erők közös csúcsszervének döntéseit az a levél tartalmazta, amelyet a szociáldemokrata Schiffer Pál, a BB titkára június 1-én adott át Nagy Ferencnek és Kovács Bélának. A dokumentum leszögezte, hogy a baloldali pártok helyeslik az önkormányzati választások kiírásának gondolatát és a választójogi rendelkezések előkészítését, de azt hangoztatta, a választások megtartására csak a stabilizáció után kerülhet sor. A Kisgazdapárt által támasztott többi igényt az ország előtt álló feladatokra

¹¹ Magyar Nemzet, 1946. máj. 30.

¹² Kis Újság, 1946. máj. 29. *Kovács Béla*: Munkánk és helyzetünk a koalícióban című cikke.

¹³ Kis Újság, 1946. jún. 2.

¹⁴ Magyar Nemzet, 1946. máj. 29. A mentelmi bizottság tagjai a következők voltak: Apró Antal (MKP), Bencze Imre (FKgP), Borbély János (FKgP), Dulin Jenő, Farkas Mihály (MKP), Kovács Béla (FKgP), Lábady Antal (FKgP), Marosán György (SzDP), Orbán László (MKP), Révész Mihály (SzDP), Sz. Szabó Pál (NPP), Szélig Imre (SzDP), Veer Imre (Szabadság párt) és Zsedényi Béla (pártonkívüli).

¹⁵ Tildy közvetítő javaslatáról többen is (pl. Erdei Ferenc, Bán Antal) említést tettek a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottságának 1946. máj. 31-i ülésén. (PI Arch. 253. f. 1—75)

¹⁶ Szabad Szó, 1946. jún. 1. (Esti kiadás)

való tekintettel időszerűtlennek nyilvánította, és nyomatékosan kérte, hogy a párt ne erőltesse azok napirendre tűzését. A Baloldali Blokk válaszelevele befejezésül azt indítványozta, hogy az érintett és a korábról fennmaradt vitás kérdések tisztázására kezdjenek közvetlen tárgyalásokat.¹⁷

A Kiszgazdapárt vezérkara nem tette magáévá Tildy kompromisszumos tervét és nem tartotta elegendőnek a baloldal által felajánlott engedményeket sem. Nagy Ferenc június 2-i beszédében ugyan állást foglalt a koalíció fenntartása mellett, és egyetértésének adott hangot a pénzügyi stabilizáció mielőbbi megteremtésénél, de kifejezetten védelmébe vette követeléseiket, s azok teljes egészében való teljesítését sürgette, beleértve az állami pozíciók pártok szerinti újrafelosztását is.¹⁸ A kiszgazda pártvezetőség a pártközi tárgyalások felújítása ellen azonban nem emelt kifogást. Nagy Ferenc kezdeményezésére a megbeszélésekbe bekapcsolódott Kovács Béla, az FKgP főtitkára is, azt remélve, hogy részvétele növeli a párt manőverező képességét, mivel neki nem kell olyan kööttségekkel számolnia, mint Nagy Ferencnek, aki mégiscsak a koalíció miniszterelnöke volt.¹⁹

Június 3-án Varga Béla parlamenti házelnöki szobájában összeült a pártközi értekezlet. A kiszgazdapárti vezetők megismételték a 21-i memorandumban felsorolt követeléseiket, de annyiban továbbmentek a korábbiakon, amennyiben azok teljesítését időponthoz kötötték. Miután nem sikerült a nézeteltéréseket elsimítani, a megbeszélések folytatását másnapra halasztották.²⁰ A Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága 4-én délelőtt úgy döntött, hogy fenntartja június 1-i válaszelevelében körvonalazott álláspontját. Az újabb pártközi összefüggésben Bán Antal a baloldal nevében közölte, hogy készek teljesíteni az FKgP demokratikus követeléseit, de a sorrendiség nem elhanyagolható tényező: előbb vessenek véget az inflációnak, utána sor kerülhet a kiszgazdapárti igények kielégítésére. De hozzáfűzte azt is, hogy az együttműködés további fenntartásának nélkülözhetetlen feltétele, hogy az FKgP megszabaduljon jobboldali, koalíció-ellenes elemeitől. Kovács Béla azonban továbbra sem találta elegendőnek a munkáspártok és a Nemzeti Parasztpárt által felajánlott engedményeket, így a délutáni értekezlet is fiaskóval végződött.²¹

A Kiszgazdapárt képviselőcsoportja a kora esti órákban jött össze. A miniszterelnök ismertette a tárgyalások állását, de közléseit a képviselőtestület meglehetősen zúgolódva fogadta. A pártvezetőség, hogy elejét vegye a későbbi bírálatoknak s pozícióját megerősítse, szavazást rendelt el a Baloldali Blokk ajánlatairól. A szavazás — összhangban a kiszgazdapárti képviselők körében hetek óta érezhető ellenzéki hangulattal — azzal az eredménnyel végződött, amit Nagy Ferencék vártak: e fontos pártfórum egyhangúan elutasította a baloldal javaslatait és teljes bizalmáról biztosította a kormányfőt. Az FKgP Politikai Bizottsága — a párt közéleti helyzete, belső megosztottsága által sarkallva, de talán leginkább azért, hogy leszerelje az elégedetlenkedő, a vezetőség háta mögött szervezkedő, intrikáló, a pártból való kilépés gondolatával foglalkozó jobboldali csoportokat, és cáfolja a vezetők „megalkuvásáról”, „behődöléséről” tudatosan terjesztett híreket, kényes és súlyos következményeket magában rejtő lépésre

¹⁷ Szabad Nép, 1946. jún. 3.

¹⁸ Magyar Nemzet, 1946. jún. 4.

¹⁹ *Nagy Ferenc: The Struggle Behind the Iron Curtain.* New York: The Macmillan Company, 1948. 253—254.

²⁰ Magyar Nemzet, 1946. jún. 4.

²¹ PI-Archivum. 253/1—75. Az 1946. június 4-i pártközi értekezlet jkv-e.

szánta el magát. Nagy Ferenc késő este váratlanul bejelentette, hogy másnap (június 5.) délelőtt 10^h-ra rendkívüli minisztertanácsot hívott össze. Ez az intézkedés azt sejtette, hogy ha addig nem születik megegyezés, az MKP, SzDP és a NPP nem teljesíti az FKgP követeléseit, a miniszterelnök benyújtja lemondását.²²

A Függetlenségi Frontban kialakult feszült helyzet s a kormányválság veszélye felkeltette a Szövetséges Ellenőrző Bizottság figyelmét is. Puskin követ 4-én este, a kisgazdapárti értekezlet után magához kérte Nagy Ferenc miniszterelnököt. A szovjet diplomata nagyon udvariasan s kerülve még a látszatát is annak, hogy pressziót gyakorol, elmagyarázta a kisgazdapárti politikusnak, hogy a párizsi béketárgyalások előestéjén Magyarország nem engedheti meg magának egy kormányválság luxusát, s igyekezett lebeszélni őt arról, hogy a Kisgazdapárt most végső erőpróbára szánja rá magát. Abbeli meggyőződésének adott hangot, hogy a pártok között a kompromisszum létrehozható, s a miniszterelnök tudomására hozta, hogy a SzEB és a Szovjetunió nem nézné jó szemmel a demokratikus erők együttműködésének felbomlását. Puskin kijelentette, hogy a kormánykoalíciót az ország adott helyzetében, még áldozatok árán is, fenn kell tartani. Nagy Ferenc azonban makacskodott, s azzal érvelt, hogy a Kisgazdapárt a koalíció érdekében eddig is hozott áldozatokat, s most tovább e téren nem mehet el. Megmondotta a szovjet követnek, hogy ha a belpolitikai krízis megoldása érdekében ismét pártjának kellene engedményeket tennie, a politikai helyzet alakulásáért tovább nem vállalja a felelősséget, és benyújtja lemondását. A beszélgetés, amely majd két óráig tartott, gyakorlatilag eredménytelenül végződött, a szovjet diplomata látván Nagy Ferenc eltökéltségét, nem erőltette tovább a dolgot.²³ Még aznap, késő este, vagy másnap (5-én) reggel Puskin valószínűleg találkozott Rákosi Mátyással, az MKP főtitkárával és őt is a kompromisszumok irányába próbálta befolyásolni.

Rákosi Mátyás 5-én reggel hosszasan tanácskozott Szakasits Árpáddal, az SzDP főtitkárával, majd telefonon beszélt Tildy Zoltán köztársasági elnökkel és Nagy Ferenc kormányfővel. A miniszterelnökség bejelentette, hogy délelőtt 10^h-ra összehívott minisztertanácsot későbbre halasztották. Az MKP főtitkára Szakasits Árpáddal, Kéthly Annával, valamint a parasztpárti Erdei Ferencel és Farkas Ferencel együtt Leányfalura Tildyhez utazott, ahol folytatták az előző nap félbeszakadt pártközi tárgyalásokat.²⁴ Ekkor terjesztette elő Tildy a szakirodalomban már ismertetett 10 pontos egyezménytervezetét, amelyet a baloldali politikusok elfogadtak tárgyalási alapnak. Többórás vita után, mialatt Tildy telefonon többször is tájékoztatta a miniszterelnököt, végül is 4 pontos megállapodás született. Az egyezmény eredeti szövege eddig még nem került elő, tartalmát Nagy Ferenc emlékirata, a korabeli sajtójelentések és az amerikai diplomáciai iratok nyomán megközelíthető pontossággal a következőképpen lehet rekonstruálni:²⁵

1. Az önkormányzati választásokat a legközelebbi időpontban megtartják, a belügyminiszter utasítást ad a választási törvény haladéktalan előkészítésére. A pontos dátumot később rögzítik.

2. Kineveznek 100 kisgazdapárti rendőrtisztet, közöttük 6 megyei fő-

²² Szabadság, 1946. jún. 6; FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld követ 1946. jún. 11-i jelentése az amerikai külügyminiszternek. 304—306.

²³ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld követ 1946. jún. 11-i jelentése. 304—306.

²⁴ Magyar Nemzet, 1946. jún. 5.; Szabad Szó, 1946. jún. 6.

²⁵ Nagy Ferenc: i. m. 254; FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld követ 1946. jún. 11-i jelentése 306.

kapitányt és 6 főkapitányhelyettest, s minden megyében legalább egy járási rendőrkapitányságot a párt megbízottjával töltenek be.

3. A B-listázás során megüresedő alispáni és polgármesteri állások egy részét a Kisgazdapártnak juttatták; leváltják mindazokat a főispánokat és polgármestereket, akik ellen fegyelmi eljárás van folyamatban, s helyükre kisgazdapártiakat neveznek ki.

4. A tárgyaló felek valamennyi demokratikus párt nevében közleményt adnak ki, amelyben bejelentik, hogy folytatják a harcot a reakció ellen nemcsak a közéletben, hanem az egyes politikai szervezeteken belül is — a Kisgazdapártot sem kivéve.

A koalíciós partnerek megállapodtak abban is, hogy a megegyezés végrehajtásának ellenőrzésére a pártok képviselőiből 4 tagú bizottságot állítanak fel. A baloldali által tett engedmény hatására Nagy Ferenc közölte, hogy megváltoztatja lemondási szándékát és hivatalában marad.

Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád a leányfalusi audienciáról visszatérve tájékoztatta a Baloldali Blokk vezetőségét és minisztereit a tárgyalások eredményeiről. Az MKP főtitkára közölte a nyilvánossággal, hogy a felmerült nehézségeket sikerült megoldani és nem lesz kormányválság. Délután 1/22-kor kezdődött meg a rendkívüli minisztertanács ülése, amely ezután békés légkörben zajlott le.²⁶

A pártközi megbeszélésekről a résztvevők nyilatkozatot nem adtak ki, és írásban sem rögzítettek semmit, mert közben (június 8-án) Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás, Ries István és Gyöngyösi János kormányküldöttséggel az Egyesült Államokba és Angliába utazott. Úgy döntöttek, hogy a megegyezés végleges formába öntésére és életbe léptetésére a delegáció visszatérése után kerül sor.

A négy pontos ideiglenes egyezmény csökkentette a Függetlenségi Fronton belüli feszültséget. A kormánykoalíció tagjai természetesen tudatában voltak annak, hogy valójában csak részletkérdésekben jutottak közös nevezőre, s az igazi nagy kérdések függőben maradtak.²⁷ A Kisgazdapártban a pártközi megállapodások nagy csalódást keltettek. Kovács Béla maga is kevésnek ítélte a kiharcolt engedményeket, de a Politikai Bizottság, Nagy Ferenc nyomására, hozzájárulását adta a baloldallal kötött kompromisszumhoz. A szűkebb pártvezetőség azonban maga is érezte, hogy igazában nem tudott csatát nyerni, s hogy a látzólagos eredményekből fényes sikert kovácsoljon, s leszerelje az elégedetlenkedőket, azt a politikai hibát követte el, hogy pontatlanul adta tovább a megegyezés tartalmát. Nagy Ferenc és Balogh István Kovács Bélára hagyta azt a népszerűtlen feladatot, hogy téjakoztassa a párt nemzetgyűlési frakcióját. Az FKgP főtitkára a képviselőtestület 6-i összejövételén felolvasta az egyezmény pontjait, de kiegészítő megjegyzései során azt állította, hogy a községi választások szeptemberi időpontjában is döntés született, ami nem volt igaz, és elhallgatta, hogy a pártvezetés kötelezettséget vállalt a belső tisztogatás folytatá-

²⁶ Magyar Nemzet. 1946. jún. 6. Szabad Szó, 1946. jún. 6.

²⁷ „A koalíció szellemében oldódott a legutóbbi kormányválság... — írta a Népszava. Ez a megoldás semmiképpen sem jelenti azt, hogy a koalíció valamennyi kérdése megoldódott, s nincs már elintézni való a pártok között. Ellenkezőleg, a Szociáldemokrata Párt, s vele együtt az egész Baloldali Blokk is azon a véleményen van, hogy most egymásnak kölcsönösen nyújtott engedmények inkább a kisebb jelentőségű tárgyi kérdéseket oldották meg, de azok a komoly és mélyreható elvi problémák, amelyek még nyitva állnak, megoldásra várnak. — Mi a válságtünetek kiküszöbölését nem tekintjük a Baloldali Blokk „győzelmének”, de távolról sem látjuk benne a kisgazdák diadalát sem. Inkább azt mondhatnók, hogy kölcsönös jószándékkal sikerült kiküszöbölni olyan ütközőpontokat, amelyek miatt nem térhettünk elegendő erővel a nagy kérdések tisztázására” (Népszava, 1946. jún. 9.).

sára. A két nappal korábbi lelkes, elszánt hangulat egycsapásra semmivé lett, a kisgazdapárti törvényhozók fagyosan fogadták a bejelentéseket.²⁸

A baloldali erők nem hagyták kihasználatlanul a kisgazdapárti vezetőség taktikai hibáját. Az MKP azonnal szót emelt az 5-i megállapodások félremagyarázása ellen, és nyilvánosságra hozta, hogy az FKgP vezetői ígéretet tettek a belső tisztogatás folytatására.²⁹ A Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága nyilatkozatban cáfolta, hogy a koalíciós partnerek egyetértésre jutottak volna a községi választások megtartásának szeptemberi időpontjára nézve.³⁰ A pártvezetőség őszintétlenségének lelepleződése hatalmas felháborodást váltott ki a Kisgazdapártban, és tovább mélyítette belső krízisét; Kovács Béla elkeseredetten, a lemondás gondolatával foglalkozva, vidékre utazott.

Az alatt a majd három hét alatt, amíg a kormányküldöttség távol volt, a belpolitikában, legalábbis a koalíció felső szintjén, többnyire nyugalom honolt. Június 17-én azonban olyan váratlan esemény történt, amely nagy hatást gyakorolt az elkövetkező napok eseményeire. Aznap délután 1/25-kor a Teréz körút (ma Lenin körút) 15 számú ház padlásáról lövéseket adtak le az átellenben gyanútlanul sétáló, korzózó tömegekre. Egy szovjet katonatiszt és egy közkatona, valamint egy fiatal lány azonnal életét vesztette, számosan — közöttük orosz katonák — megsebesültek. A rendőrség és a szovjet katonaság nyomban körülvette a házat, s a tető alatt megtalálta a gyilkost — holtan.

A baloldali sajtó, amely részletes beszámolókat közölt a nyomozás menetéről, pártállásától függetlenül egyöntetűen bélyegezte meg az esztelen vérontást. A Kis Újság, attól tartván, hogy a tettes esetleg ismét az FKgP tagja, csak a rendőrségi vizsgálat befejezése után szólalt meg.³¹ A korabeli lapokban különböző találgatások jelentek meg arról, hogy az elvetemült ámokfutó egyedül hajtotta-e végre cselekedetét, vagy esetleg voltak bűntársai is. A vitát a politikai rendőrség vezetőjének nyilatkozata zárta le, aki közölte: Péntes István 18 éves fiatalember, egyedül követte el gonosztettét, s a felelősségre vonástól való félelmében — mielőtt rátaláltak — öngyilkosságot követett el.³²

A szovjet katonák ellen világos nappal, az ország fővárosának középpontjában elkövetett merénylet a fegyverszüneti egyezmény nyílt megsértését jelentette.

Szakasits Árpád megbízott miniszterelnök a kormány nevében aljas gazzettnek nevezte a Teréz körúton történeteket és kifejezte az egész kabinet őszinte részvételét a Vörös Hadsereg Főparancsnokságának az ügygel kapcsolatban, s ígéretet tett olyan intézkedések megtételére, amelyek megelőzhetik a hasonló esetek megismétlődését. A magyar kormány a meggyilkolt szovjet katonák számára dísztemetést rendezett, amelyen Tildy Zoltán köztársasági elnök, Varga Béla, a Nemzetgyűlés elnöke, a kormány tagjai, a SzEB képviselői, valamint a Vörös Hadsereg parancsnokai is részt vettek. Szakasits Árpád, az SzDP főttitkára és Szviridov tábornok, a SzEB helyettes elnöke mondtak beszédeket.³³

²⁸ Nagy Ferenc: i. m. 255; FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld követ 1946. jún. 11-i jelentése. 306.

²⁹ Szabad Nép, 1946. jún. 9.

³⁰ Szabad Nép, 1946. jún. 16. — A nyilatkozat kiadására közvetlenül az adott okot, hogy Kovács Béla, aki az FKgP képviselőjében részt vett a június 5-i egyezmény részleteinek kidolgozását célzó tárgyalásokon, kijelentette: „Végső megegyezésünkben mindnyájan elfogadtuk, hogy a községi választásokat igenis még szeptemberben megtartjuk.” (Kis Újság, 1946. jún. 14.)

³¹ „Az egész magyar közvélemény a legmélyebben elítéli azt a fasiszta gonosztettet. Hazáruulók és aljas gyilkosok azok, akik ennek előkészítésében részt vettek és akik ezt a szörnyű tettet végrehajtották.” — hangoztatta a Kisgazdapárt hivatalos lapja (Kis Újság, 1946. jún. 20.).

³² Kis Újság, 1946. jún. 20.; Szabadság, 1946. júl. 13.

³³ Kis Újság, 1946. jún. 23.

Június 18-án, a Teréz körüti gyilkosságsorozat másnapján Rajk László belügyminiszter a minisztertanács elé terjesztett egy csomagtervet, amely a terrorista cselekmények megakadályozására egy sor kormányzati intézkedést javasolt. A kisgazdapárti miniszterek ellenállása miatt azonban ezeknek csak egy részét fogadták el. A kormány felhatalmazása alapján a belügyminiszter számos rendeletet adott ki, amelyek előírták a kézi fegyverek kötelező beszállítását, ill. bejelentését, szabályozták a fegyvertartás feltételeit, jelentősen csökkentve a fegyvertartási engedélyek számát, korlátozták ill. megtiltották a lőfegyverek előállítását és forgalomba hozatalát és kiterjesztették a rögtönítélő bíraskodást az ezen intézkedéseket megszegőkre.³⁴ Emellett a kormány az összes társadalmi, kulturális, vallásos és ifjúsági szervezetet a belügyminisztérium felügyelete alá helyezte és megbízta politikai felülvizsgálatukkal.³⁵

A népi demokrácia baloldala politikai téren is kezdeményezőleg lépett fel. A Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottsága ülést tartott; küldöttsége 23-án felkereste Tildy Zoltán köztársasági elnököt, hogy tájékoztassa őt a belpolitikai helyzetről. A baloldali pártszövetség Nyílt Levélét intézett a Kisgazdapárt tagjaihoz, amelyben sürgette a június 5-i megállapodások végrehajtását, s igyekezett mozgósítani az FKGP demokratikus gondolkodású híveit annak érdekében, hogy a Baloldali Blokk-kal közösen lépjenek fel saját pártjuknak a koalíciós együttműködést és a belpolitikai békét veszélyeztető jobbszárnya ellen.³⁶

A Nyílt Levél a kisgazdapárti vezérkart eléggé kellemetlenül érintette. A Kis Újság ugyan hallgatott és hivatalos pártállásfoglalás sem jelent meg, de Varga Béla, aki a távollévő Nagy Ferencet és a vidéken tartózkodó Kovács Bélát helyettesítette, a sajtó képviselői előtt tett nyilatkozatában mereven elutasította a BB követeléseit, s hallani sem akart a tisztogatás folytatásáról s újabb parlamenti képviselők „feláldozásáról”.³⁷ Balogh páter maga is óvatosan, tartózkodóan foglalt állást, de a nemzetgyűlés elnökével szemben azt hangoztatta, hogy a Nyílt Levél békülékeny és együttműködést sürgető hangvétele megfelelő légkört biztosít a tárgyalások folytatásához.³⁸ A jobboldali befolyás alatt álló pesti és vidéki pártszervezetek sorra tiltakoztak a munkáspárti követelések teljesítése ellen, amíg a párt balszárnya azok elfogadása mellett szállt síkra.³⁹

A nyugati körütről június 25-én hazaérkező kormányküldöttség tagjai ismét feszültséggel terhes belpolitikai helyzetet találtak itthon. Az MKP, hogy megelőzze a Kisgazdapárt fellépését, igyekezett magához ragadni a kezdeményezést. A párt látván a Nyílt Levél ellentmondásos, inkább elutasító, mint támogató visszhangját, s a terrorista akciók megelőzését célzó kormányzati intézkedések végrehajtása körüli huzavonát, megpróbált döntést kierőszakolni a hetek óta napirenden lévő politikai kérdésekben. S tette ezt többek között azért is, mert mint Szviridov tábornok a meggyilkolt szovjet katonák temetésén elmondott beszédében nem titkolta: a Szövetséges Ellenőrző Bizottság és a Szovjetunió a korábbiaknál sokkal erélyesebb fellépést várt a fegyverszüneti egyezmény előírásainak betartása érdekében.

³⁴ Magyar Közlöny, 1946. jún. 22., júl. 2., 4., 5.

³⁵ 7330/1946. ME számú rendelet. Magyar Közlöny, 1946. jún. 28.

³⁶ Szabad Nép, 1946. jún. 23.

³⁷ Szabadság, 1946. jún. 26.

³⁸ Magyar Nemzet, 1946. jún. 27.

³⁹ Független Magyarország, 1946. jún. 24. Gulácsy György nyilatkozata.

A Kommunisták Pártja ismét szóvá tette az április óta számtalanszor hangoztatott, a kisgazdapárti jobbszárny gyengítését célzó követeléseit. Így újból sürgette, hogy a Kisgazdapárt vezetősége zárja ki a párt soraiból a pártközi együttműködést nehezítő jobboldali politikusokat, mentse fel a régóta bírált kisgazdapárti főispánokat és végre hatásosan változtasson a párt sajtópolitikáján. Új mozzanatként hozzátette, hogy az FKgP váltsa le Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkárt, s a kormányt egyes kisgazdapárti miniszterek kicserélésével alakítsák át. A következő napokban a Szabad Nép névszerint megtámadott több jobboldali kisgazdapárti politikust, közöttük Bekő Gyula, Gyulai László, Fillér László és Peer Viktor képviselőket.⁴⁰ Élesen bírálta — két alkalommal is — Pfeiffer Zoltánt, felríván, hogy hatáskörében akadályokat gördített az igazságszolgáltatás útjába, húzta-halasztotta a demokratikus rend ellen vétők jogi felelősségre vonását, és mentette a régi világ embereit.⁴¹ Az MKP hivatalos lapja újabb leleplező adatokat közölt a kisgazdapárti főispánok jobboldali magatartásáról, különösen Vidovics Ferenc somogyi főispán kommunista és demokráciaellenes agitációjáról.⁴² Bírálta a polgári liberális elveket hirdető, antifasiszta beállítottságú, de a kommunisták ellen is fellépő Parragi György újságíró, a Magyar Nemzet és az Igazság című lapok cikkíróját,⁴³ s az sem volt titok, hogy a kommunisták szívesen látták volna Balla Antalnak, a Kis Újság főszerkesztőjének leváltását és gr. Desseffy Gyula eltávolítását is a sajtó területéről. A régi taktikai elv: a legjobb védekezés a támadás, ismét ragyogóan bevált.

A kisgazdapárti körök elkeseredve fogadták a kommunista követeléseket, mert ha nem is voltak megelégedve a június 5-i pártközi egyezményvel, mégis bizonyos fokú sikernek tekintették, s azt várták, hogy a baloldal betartja ígéreteit és a koalíciós partnerek a kormányküldöttség hazatérése után hozzálátanak a megállapodások végrehajtásához. Ekkorra már csaknem valamennyi pártbeli frakció számára nyilvánvalóvá vált, hogy az újabb kizárások és más személyi vonatkozású igények az FKgP parlamenti többségének felmorzsolását, hatalmi helyzetének gyöngítését célozzák. Éppen ezért a polgári jobboldalhoz és a centrumhoz tartozó csoportok a kommunista követelések merev elutasítását tartották szükségesnek, míg az értelmiségi baloldal támogatta az MKP törekvéseit. A szűkebb pártvezetőségen (a Politikai Bizottságon) belül szintén megoszlottak a vélemények. Nagy Ferenc miniszterelnök, aki természetesen szintén nem kívánt érdemi engedményeket tenni, s nemcsak megőrizni, hanem valójában növelni szerette volna az FKgP pozícióit, Kovács Bélához, Varga Bélához és más vezető beosztású kisgazdapárti politikusokhoz képest rugalmasabb álláspontra helyezkedett. Abban, hogy a pártelnök június eleji magatartásától eltérően engedékenyebb lett, nem állt az elégedetlenkedők élére, s nem hagyta magát befolyásolni, nemcsak Tildy személyes rábeszélése, tanácsai játszottak közre, hanem Nagy Ferenc ama személyes meggyőződése is, hogy *a koalíciós politikát fenn kell tartani*, a béketárgyalások és a stabilizáció előtt nem szabad túlfeszíteni a pártok közötti ellentéteket, nehogy a koalíció felbomoljék,⁴⁴ és inkább tárgyalások útján kell rendezni a vitás kérdéseket. Hasonló

⁴⁰ Szabad Nép, 1946. jún. 29., Révai József: Félre a békebontókkal című cikke.

⁴¹ Szabad Nép, 1946. jún. 29., júl. 5.

⁴² Szabad Nép, 1946. júl. 3.

⁴³ Szabad Nép, 1946. júl. 6. — A Szabad Nép két héttel korábban egyszer már tiltakozott Parragi kommunistaellenes kijelentései miatt. (Szabad Nép, 1946. jún. 18.)

⁴⁴ Nagy Ferenc 1946. jún. 28-án felkereste a budapesti amerikai követet, hogy beszámoljon neki nyugati tapasztalatairól, de a beszélgetés során belpolitikai kérdéseket is érintettek. A miniszterelnök ekkor még igyekezett magát elszántabbnak feltüntetni: „Nagy még mindig meg van győ-

szellemben foglalt állást a nyilvánosság előtt, és bírálta pártjának jobboldali hangadóit.⁴⁵

A Kisgazdapárt Politikai Bizottsága június 28-án tárgyalta meg a Kommunista Párt által felvetett követeléseket, de a legmagasabb rangú pártszervek napokig nem tudtak döntésre jutni. A korabeli baloldali lapok 10 vagy 13 kisgazdapárti képviselő eltvoltításáról közöltek értesüléseket, de egyelőre senkit sem zártak ki. Nagy Ferenc maga is csupán azzal a gondolattal foglalkozott, hogy néhány, magát túlságosan kompromittált politikust felkér távozásra.⁴⁶ Pfeiffer Zoltán lemondásával a miniszterelnök sem értett egyet, s így hivatalában maradt, sőt a Kis Újság nyíltan védelmébe vette.⁴⁷ A kifogásolt főispánok leváltásához Nagy Ferenc és a Politikai Bizottság elvben hozzájárult, de a végrehajtást elhalasztották.⁴⁸ A kormányalakítás kérdése is függőben maradt.⁴⁹ Mindössze annyi történt, hogy június 3-án Balla Antalt, a Kis Újság főszerkesztő-jét felmentették állásából.⁵⁰

A kommunista sajtó ezt a lépést örömmel üdvözölte, s annak a reményének adott hangot, hogy ha a tisztogatások folytatódnak, elhárulnak az akadályok a júniusi megállapodások végrehajtása elől.⁵¹ A Kisgazdapártban azonban még ez az önmagában jelentéktelen engedmény is nagy felzúdulást okozott, sokan Nagy Ferenc leváltását követelték.⁵²

A Kisgazdapárt szűkebb vezetősége ugyanakkor megkísérelte átvenni a kezdeményezést, hogy elhárítsa a ránehezedő nagy politikai nyomást. A miniszterelnöknek az volt az elképzelése, hogy — Tildy elgondolásaival összhangban — kidolgoz egy egy évre szóló politikai programot, amely a demokratikus erők előtt álló, együttesen vállalandó teendőket tartalmazná, azt elfogadtatja a koalíciós partnerekkel, s ily módon kiküszöbölve a nézeteltéréseket, az FKgP platformján próbálja megteremteni a belpolitikai békét. Nagy Ferenc hozzá is látott a közös munkaprogram elkészítéséhez, amit pártjának jobboldali körei kedvezően fogadtak.⁵³

zödvé arról, hogy a jelenlegi magyarországi helyzet *valamennyi konstruktív erő felhasználását kívánja meg, ezért a koalíciós elv híve marad*. Elhatározta azonban, hogy végrehajtja a múlt évi választásokon a választóktól kapott megbízást, még a koalíció és saját politikai pozíciója kárára is, és nem tesz további engedményeket. Annak az aggodalmának adott hangot, hogy ha a koalíció összeomlik, polgárháború fog kezdődni Magyarországon.” (A kiemelés tőlem — V. I.) FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld követ 1946. jún. 28-i jelentése. 317.

⁴⁵ Magyar Nemzet, 1946. júl. 2., Nagy Ferenc szegedi és debreceni beszéde.

⁴⁶ Világosság, 1946. júl. 4.; FR., 1946. VI. k. George Weems tábornoknak, a SzEB mellett működő amerikai misszió vezetőjének 1946. jún. 7-i jelentése az amerikai hadügyminisztériumnak, 318—320.

⁴⁷ „Úgy véljük, hogy Pfeiffer Zoltánt a baloldaltól nem tudják a jövőben sem elmozdítani, sem politikus publicisták, sem névtelen rágalmozók” — szögezte le a Kis Újság (1946. júl. 4.).

⁴⁸ FR., 1946. VI. k.; G. Weems tábornok 1946. júl. 7-i jelentése. 318—320; Népszava, 1946. júl. 5.

⁴⁹ Állítólag Antall József újjáépítési, Balla Gyula tájékoztatásügyi, Dobi István földművelésügyi, Tombor Jenő hadügyminiszter leváltása merült fel. E hírekre a Szabad Szó is utalt nevek említése nélkül. Szabad Szó, 1946. júl. 7.

⁵⁰ Kis Újság, 1946. júl. 5. Utóda az FKgP balszárnyához tartozó Antalffy Gyula lett.

⁵¹ Szabad Nép, 1946. júl. 5.

⁵² FR., 1946. VI. k.; G. Weems tábornok 1946. júl. 7-i jelentése. 318—320; A szociáldemokrata Világosság az FKgP képviselőcsoportjának július 3-i értekezletéről beszámolva közölte: „A párt többsége — értesülésünk szerint — sok kérdésben nem ért egyet a minisztertanácsban ismertetett kívánásokkal. A jelen pillanatban az a helyzet, hogy a kisgazdapárt nagy része több esetben szembehelyezkedik a vezetőséggel.” (Világosság, 1946. júl. 4.)

⁵³ PI Archivum 2/5—9. Jelentés, 1946. júl. 6.

A kisgazdapárti felső vezetés először az SzDP-t akarta megnyerni elképzeléseinek támogatásához. Egyrészt azért, mert figyelmét nem kerülték el a két munkáspárt egymásközötti surlódásainak egyre nyilvánvalóbbá váló jelei, másrészt, mert a szociáldemokrata sajtó sejtetni engedte, hogy az SzDP vezetősége a pártpolitikai küzdelmek eme újabb menetében nem áll szorosan az MKP mögött, s kifogásolja, hogy a másik munkáspárt túl nagy gondot fordít személyi kérdésekre. A közeledésre az is alapot adott, hogy a FKgP—SzDP viszonya — a június eleji válságos napok ellenére — valamelyest javult, s a legsúlyosabb nézeteltéréseket sikerült kiküszöbölni. Az FKgP javaslatára a két párt Politikai Bizottsága július 3-án közös értekezletet tartott, ahol részletesen megvitatták a politikai helyzetet, a koalíció és a két párt együttműködésének problémáit, valamint a stabilizáció még tisztázatlan kérdéseit. A pártok legfelsőbb szervei egyetértettek abban, hogy a válságból mielőbb meg kell találni a kiutat, és Szakasitsék magukévá tették azt a kisgazdapárti tervet, hogy a Függetlenségi Front tagjai készítsenek el egy évre szóló, valamennyiükre egyaránt kötelező programot. Ez az SzDP részéről a kisgazdáknak tett gesztus volt, amit a megbeszélésekről kiadott közös nyilatkozat finom, de észrevehető kommunistaellenes megfogalmazásai még külön is aláhúztak.⁵⁴

A kisgazdapárti politikusok kétoldalú párbeszédet terveztek az MKP vezetőivel, de erre nem került sor, mert a kommunisták, hogy a kisgazda—szociáldemokrata közeledést megakadályozzák, a baloldali erők együttes fellépését és a pártközi tárgyalások folytatását szorgalmazták. A Szociáldemokrata párt, amely szintén a közéleti feszültség mielőbbi felszámolását sürgette, ez elől nem térhetett ki. Hasonló álláspontra helyezkedett a Nemzeti Parasztpárt is. Így a Baloldali Blokk Végrehajtó Bizottságának július 5-i ülése elfogadta a közelgő pártközi összejövetelek napirendjére vonatkozó javaslatokat, amelyeket a koalíciós pártok vezetőinek asznapi értekezlete is jóváhagyott. A BB felkérésére Tildy vállalta, hogy elnököl a tárgyalásokon. A megbeszélések időpontját 8-ára tűzték ki.⁵⁵

Július 7-én azonban egy olyan esemény történt, amely nagy mértékben befolyásolta a politikai krízis kimenetelét. Aznap Szvidorov tábornok, a SzEB helyettes elnöke magához kérte Nagy Ferenc miniszterelnököt, s Puskin szovjet követ jelenlétében aggodalmának adott kifejezést a magyarországi politikai fejlemények miatt, különösen a fasiszta veszély növekedését tartotta súlyosnak. Szavaiból kítűnt, úgy látja, hogy a magyar kormány nem lép fel eléggé energikusan azok ellen, akik veszélyeztetik a Vörös Hadsereg tagjainak biztonságát és a demokrácia jövőjét az országban. Befejezésül átnyújtott egy június 28-i keltezésű orosz nyelvű, a SzEB cégjelzésével ellátott papíron készült levelet, amelyet a kormányfő átvett, és ígéretet tett a benne foglaltak teljesítésére.⁵⁶

Így július 8-án a Tildy lakásán kezdődött pártközi tárgyalásoknak a stabilizáció és a június 5-i megállapodások végrehajtása mellett a Szvirodovlevél vált központi kérdésévé. A pénzügyi viszonyok rendezésének szükségességében a demokratikus pártok egyetértettek és a részletek tisztázása sem ütközött különösebb nehézségbe. A legfontosabb belpolitikai problémák egyikét, a bélistázások befejezését illetően az FKgP elfogadta a július 31-i határidőt.

⁵⁴ FR., 1946. VI. k.; G. Weems tábornok 1946. júl. 7-i jelentése, 318—320; Magyar Nemzet 1946. júl. 5.

⁵⁵ Magyar Nemzet, 1946. júl. 6., 7.

⁵⁶ Nagy Ferenc: i. m. 241.

Szviridov tábornok levélben közölte, hogy a Szovjet Hadsereg Főparancsnoksága felhatalmazásából tájékoztatja a magyar kormányt a szovjet katonák és tiszték ellen elkövetett terrorcselekményekről, amelyeknek majd 50-en estek áldozatul. Utalva a különböző reakciós ifjúsági egyesületek tetteire, a jobboldali sajtó, egyes katolikus papok és pedagógusok szovjetellenes propagandájára, annak a véleményének adott kifejezést, hogy a magyar kormány nem tette meg a szükséges lépéseket a fasiszta csoportok és egyének tevékenységének megelőzésére és ezzel megsértette a fegyverszüneti egyezményt. Szviridov tábornok rámutatott arra, hogy a merényletek az általános politikai hangulattal függenek össze, s úgy vélte, hogy ezért megelőzésüknek is politikai feltételei vannak. A Magyarország felett ellenőrzést gyakorló nemzetközi testületek számos ajánlást tettek a magyar kormánynak, így többek között: 1. oszlassák fel a különböző fasiszta-barát ifjúsági szervezeteket, főként a Cserkész Szövetséget, a KALOT-ot, a Katolikus Diákszövetséget (KDSz), a Keresztény Ifjúsági Egyesületek Nemzeti Szövetségét (KIE) és a Szent Imre Szövetséget, és vezetőiket terrorista bűncselekményekben való részvétel vádjával internálják; 2. tisztítsák meg a kisgazdapárti ifjúsági szervezetet, a Független Ifjúságot a fasiszta elemektől; 3. vonják felelősségre Gyulai László, Fillér László és Rácz István kisgazdapárti képviselőket, mint terrorista csoportok felbújtóit és szervezőit; 4. Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkárt, továbbá Andrassy Dániel szabolcsi, Vidovics Ferenc somogyi és Zeöke Antal esztergomi kisgazdapárti főispánokat mentsék fel állásukból és távolítsák el az államapparátusból a régi rend híveit; 5. a BM az összes működő társadalmi egyesületeket vegye lajstromba és gondoskodjék ellenőrzésükről, adott esetben betiltásukról; 6. a hivatalos szervek hajtsák végre a kézi fegyverek beszolgáltatására vonatkozó rendeleteket; 7. a magyar kormány járjon közben annak érdekében, hogy a reakciós papság felhagyjon a Vörös Hadsereg és a Szovjetunió rágalmozásával.⁵⁷

A SzEB elnökhelyettesének levele, mint látható, egy irányban haladt a baloldal hetek óta napirenden lévő követeléseivel. A nemzetközi szervezetnek, amely a magyar békeszrződés megkötéséig a főhatalom birtokosa volt, jogában állt véleményt nyilvánítani a magyar politikai élet kérdéseiről, sőt közvetlen utasításokat is adhatott volna. A SzEB azonban tiszteletben tartva az ország szuverenitását, csupán intézkedéseket *kért*. Bár feltehetően a kisgazdapárti vezetők tudomással bírtak arról, hogy a Szovjetunió erősebb belpolitikai vonalvezetést kíván a magyar kormánytól, mégis úgy tűnik, hogy meglepetésként érte őket a jegyzék; komolyan nehezményezték, hogy a baloldal a Szovjetunió segítségét veszi igénybe politikájának erősítéséhez. Nagy Ferenc óvatosan megpróbálta megkérdőjelezni a SzEB jegyzékének indokoltságát. Varga Béla és Balogh István védelmébe vette a katolikus ifjúsági szervezeteket, főleg a KALOT-ot s amellet érveltek, hogy a papságot meg kell nyerni a demokrácia számára.⁵⁸ Az MKP, az SzDP és az NPP viszont a Szovjet Hadsereg Főparancsnoksága ajánlásainak maradéktalan teljesítése mellett foglalt állást. Ebben a kérdésben Tildy a baloldalhoz csatlakozott, bár maga is kifejezte aggodalmát amiatt, hogy a jegyzék a katolikus papságnak az új demokratikus renddel

⁵⁷ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld követ 1946. júl. 10-i jelentése az amerikai külügyminisztériumnak. 320—321.

⁵⁸ A Balogh Istvánhoz közelálló Magyar Nemzet másnap — nyilvánvalóan provokációs céllal — azt a valótlan hírt röppentette fel, hogy a KALOT küldöttségét meghívta Moszkvába az a szovjet ifjúsági delegáció, amely magyarországi tartózkodása idején — többek között — a KALOT 10 éves fennállásának adózó ünnepségen is megjelent. (Magyar Nemzet, 1946. júl. 9.)

megbékélést kereső részét ismét Mindszenty karjaiba lökheti vissza. Végül abban állapodtak meg, hogy a kormány elé terjesztik a SzEB levelét, és a miniszterelnök tárgyal Puskin szovjet követtel, s jelzi, hogy a kért intézkedések súlyos belpolitikai következménnyel járhatnak.⁵⁹

A baloldali pártoknak, igaz, kemény csaták után, a minisztertanács ülésén is sikerült keresztül vinniük, hogy a SzEB kívánságait teljesítsék. Nagy Ferenc miniszterelnök és környezete mindenesetre mindent megtett annak érdekében, hogy kis „áldozatokat” kelljen hoznia, s mivel a kormányon belüli erőviszonyok nem voltak kedvezőtlenek számára, ezt a törekvését részben siker koronázta. Nagy Ferenc Szviridovnak, a SzEB elnökhelyettesének átadott 10-i válaszlevelében kénytelen volt elismerni, hogy a Vörös Hadsereg jogosan érdekelt katonái és tisztjei személyi biztonságában. Tájékoztatta a szovjet tábornokot arról, hogy a magyar kormány a SzEB javaslatainak többségét magáévá teszi: feloszlatja a katolikus ifjúsági szervezeteket, beleértve a KALOT-ot és a Cserkész Szövetséget, de lehetővé teszi, hogy új demokratikus vezetőséggel az élükön újjáalakulhassanak; felszólítja a papságot, hogy tartózkodjék a szovjetellenes propagandától; folytatja a jobboldali egyesületek és klubok jegyzékbe vételét, s a kormány betiltja mindazokat, amelyekről feltételezhető, hogy fasiszta elemeknek segítséget nyújtottak; érvényt fog szerezni a kézifegyverek beszolgáltatására vonatkozó rendelkezéseknek. A Független Ifjúsággal kapcsolatban közölte, hogy az FKgP már leváltotta annak vezetőségét és 3 tagú bizottságot nevezett ki a tisztogatás folytatására. Személyi kérdésekben Nagy Ferenc válasza gyakorlatilag elutasító volt. A miniszterelnök megemlítette, hogy a magyar kormány nem indíthat eljárást Fillér László, Gyulai László és Rácz István kisgazdapárti képviselők ellen mindaddig, amíg a nemzetgyűlés fel nem függeszti mentelmi jogukat. Kérte Szviridov tábornokot, hogy az ellenük irányuló vádat pontosabban határolja körül, s ígéretet tett arra, hogy ezt követően a nemzetgyűlés eljárást indít mentelmi joguk fölfüggesztésére. A felmentésekre vonatkozó javaslatok elől Nagy Ferenc ugyan nem zárkózott el, de Pfeiffer Zoltán államtitkár és Zeöke Pál főispán esetében szükségesnek tartotta, hogy a szovjet fél jelölje meg pontosabban a kifogásokat, mert leváltásukra csak ezek után kerülhet sor. A kormányfő azzal fejezte be levelét, hogy reméli, ezen intézkedések meggyőzik majd a Szovjet Főparancsnokságot a magyar kormány együttműködési szándékáról. Szviridov tábornok a magyar kormány válaszában foglaltakat tudomásul vette.⁶⁰

A budapesti amerikai követség és a SzEB mellett működő amerikai katonai misszió július elején már rendelkezett előzetes információkkal Szviridov június 28-i leveléről, bár annak teljes tartalmát akkor még nem ismerték.⁶¹ Hasonló helyzetben voltak az angolok is. A szovjet jegyzék átadása után, 9-én, Nagy Ferenc miniszterelnök hivatalos látogatást tett Alexander Knex Helmnél, az új budapesti angol követhél, aki F. Gascoigne-t váltotta fel, és George Weems tábornoknál, a SzEB amerikai képvisellete vezetőjénél és tájékoztatta őket a politikai helyzetről, valamint a magyar kormányhoz eljutta-

⁵⁹ PI Archivum. 285 f. 2/12. A Tildy Zoltán lakásán tartott pártközi értekezlet jegyzőkönyve. 1946. júl. 8.

⁶⁰ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld 1946. júl. 11-i jelentése. 321—322.

⁶¹ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld 1946. júl. 10-i jelentése. 320. Az amerikai követ hivatkozik júl. 2-i és 3-i táviratára, amelyekben már közölt előzetes információkat a Szviridov-levélről a külügyminisztériummal.

tott szovjet ajánlásokról.⁶² Schoenfeld amerikai követ még aznap Balogh István miniszterelnökségi államtitkártól megkapta Szviridov levelének titkos másolatát, aki azt azonnal továbbította Washingtonba. Az angolok — más úton — szintén megszerezték a levél kópiáját. 10-én Balogh páter Nagy Ferenc választleveleinek szövegét is szállította az amerikaiaknak.⁶³ Miután a SzEB elnökhelyettese előzetesen nem tájékoztatta lépéséről a nemzetközi testület tagjait, a nyugati hatalmak saját pozícióik megerősítése érdekében igyekeztek kihasználni az alkalmat a Szovjetunió ellen. Acheson külügyminiszterhelyettes utasította Schoenfeldet, hogy Weemsszel karöltve a potsdami egyezményre hivatkozva tiltakozó jegyzékben tegye szóvá Szviridov tábornok magatartását, s követelje a levél felfüggesztését mindaddig, amíg a nagyhatalmak közös álláspontra nem jutnak a benne foglaltakat illetően és kérje, hogy hívják össze a SzEB rendkívüli ülését, ahol tárgyalják meg a magyarországi fasiszta és félfasiszta szervezetek tevékenységét, valamint a magyar kormányhoz intézett követeléseket.⁶⁴ Miután az angol misszió is hasonló utasítást kapott, a SzEB július 15-i ülésén az angolszász hatalmak képviselői írásbeli nyilatkozatot nyújtottak át Szviridov tábornoknak, tiltakozván benne amiatt, hogy ő, mint a SzEB alelnöke, nem értekezett a nemzetközi ellenőrző bizottság más tagjaival, mielőtt politikai követeléseket támasztott a magyar kormánnyal szemben, holott azok angol — amerikai vélemény szerint előzetes háromoldalú konzultációt kívántak volna. A szovjet külpolitika a párizsi béketárgyalások előestéjén, viszonylag nyugodtabb nemzetközi helyzetben, nem kívánt felesleges szóváltásba bonyolódni, s ezért különösebb vita nélkül hozzájárult a Szviridov-levél felfüggesztéséhez.⁶⁵ A nyugatiak, látván az előzékeny és készséges szovjet magatartást, maguk sem erőltették az ügyet, már csak azért sem, mert nem akartak olyan politikai látszatba kerülni, hogy védelmezik a magyarországi fasiszta elemeket és a konzervatív katolikus köröket. A nagyhatalmak közötti eszmecsere a SzEB 24-i rendkívüli ülése zárta le, ahol jóváhagyták a Szviridov-levél felfüggesztését, de visszavonására nem került sor.⁶⁶

Az amerikaiak ugyanakkor siettek kihasználni diplomáciai sikerüket. Schoenfeld 16-án már tájékoztatta Nagy Ferencet a nyugati lépésekről, s Szviridov jegyzékének felfüggesztéséről. A miniszterelnök, aki amerikai útja idején arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Államok közvetlen támogatására magyarországi politikai kérdésekben nem nagyon számíthat, örömmel fogadta a közléseket, noha nyilván tudatában volt azok korlátozott jelentőségének. A kormányfő — az amerikai követ beszámolója szerint — „megelégedését fejezte ki ezzel kapcsolatban, amely az amerikaiak érdeklődését mutatja a magyar politikai események iránt és köszönetet mondott az Egyesült Államok kormánynak”.⁶⁷

Közben folytatódttak a június 5-i ideiglenes koalíciós egyezményrel és az MKP által felvetett személyi kérdésekkel összefüggő kérdések tisztázására irányuló pártközi tárgyalások, amelyek június 16-án újabb kompromisszumos meg-

⁶² Kis Újság, 1946. júl. 11. A kisgazdapárti lap — a korabeli gyakorlattól eltérően — a látogatásról szóló hírt az első oldalon, feltűnő helyen közölte, nyilván nem politikai szándék nélkül.

⁶³ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld 1946. júl. 10. és 11-i jelentései. 320—322.

⁶⁴ FR., 1946. VI. k. Acheson amerikai külügyminiszter 1946. júl. 11-i távirata Schoenfeldnek. 323—324.

⁶⁵ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld 1946. júl. 16-i jelentése. 324—325.

⁶⁶ FR., 1946. VI. k. G. Weems tábornok 1946. júl. 26-i jelentése a Hadügyminisztériumnak. A SzEB 1946. júl. 24-i rendkívüli ülésének jegyzőkönyve. 326—329.

⁶⁷ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld 1946. júl. 16-i jelentése. 324—325.

állapodás elfogadásával fejeződtek be. Az FKgP által előtérbe állított községi választásokról a tárgyaló felek úgy döntöttek, hogy azokat az őszi folyamán mindenképpen megtartják, de közelebbről nem jelölik meg, hogy melyik hónapban és egyben összekötik a közigazgatás demokratikus reformjával. Ez azt jelentette, hogy Nagy Ferencnek és környezetének nem sikerült érvényesítenie akaratát, hogy a választások pontos dátumát előre rögzítsék. Ugyanakkor a Kiszgazdapárt ismételten ígéretet kapott arra, hogy a Belügyminisztérium ki-nevez 100 rendőrtisztet tagjai sorából, s a bélistázás nyomán megüresedő al-ispáni és polgármesteri állások egy részébe is kiszgazdapártiak kerülnek. Nagy Ferencék viszont vállalták, hogy felveszik a politikai harcot pártjuk jobboldali, koalícióellenes csoportjai ellen, s folytatják a tisztogatásokat, de személyekre vonatkozó elkötelező ígéretet nem tettek. Az egyezmény gyakorlati végrehaj-tásának ellenőrzésére négy tagú pártközi bizottságot állítottak fel. A tárgyalá-sokról külön hivatalos közleményt adtak ki, amely ismertette a megbeszélések eredményeit és leszögezte: „a most következő hónapokban minden egyéb szem-pontot alá kell rendelni a stabilizáció, a jó pénz megteremtése és megszilárdí-tása, valamint a magyar béke érdekeinek.”⁶⁸

A július 16-i koalíciós egyezmény nem ment túl a június eleji megállapo-dások keretein, érdemben tehát a Függetlenségi Front egyik szárnya sem vál-toztatott álláspontján. A demokratikus erők visszatértek kiindulópontjukhoz, s ebben elsősorban a Kiszgazdapártnak a SzEB jegyzék hatására bekövetkezett megmerevedése és bizonyos fokú visszavonulása játszott közre. S hogy a párt ismét csak képtelennek bizonyult komoly engedményeket elérni, az soraiban olyan súlyos helyzethez vezetett, mint Kovács Bélának, az FKgP főtítkárának ismeretes 18-i lemondása. (Szándékát persze néhány nap múlva megváltoztatta és visszatért a politikai életbe.)

A pártközi megbeszélések lezárása után a 10-i minisztertanácson elfoga-dott intézkedések végrehajtása került napirendre. A Kiszgazdapárt az angol—amerikai magatartás ismeretében — de egy kicsit a szerényebb koalíciós megál-lapodás miatti csorbát is kiküszöbölendő — igyekezett mindent megtenni, hogy az elhatározott intézkedésekből minél kevesebbet lehessen életbe léptet-ni, a párt politikai helyzetét és pozícióit, valamint szövetségeseit a lehető leg-kisebb károk érjék, s inkább a baloldal kényszerüljön taktikai engedményekre.

A szovjetellenes propaganda terjesztésének meggátolására vonatkozó ígé-ret betartása nem okozott gondot. A napilapok hamarosan nyilvánosságra hoz-ták a Függetlenségi Frontnak a papsághoz és a katolikus pedagógusokhoz inté-zett felhívását, amely a népi demokrácia támogatására, a szovjet-ellenes agitá-ció beszüntetésére szólította fel őket.⁶⁹ A jobboldali egyesületek feloszlátása körül már távolról sem volt ilyen könnyű a helyzet.

A kormánytól kapott felhatalmazása alapján Rajk László belügyminiszter már július 4—5—6-án feloszlattott 80 polgári lövészegyletet, 27 vadásztársasá-got, 25 úri kaszinót, 3 katonai hadastyán-egyesületet és 85 különböző elneve-zésű társadalmi szervezetet, összesen 220 egyesületet. Ezek között olyan, a letűnt Horthy-korszak közéletében jelentékeny szerepet játszó tömörülések szerepeltek, mint pl. az Országos Frontharcos Szövetség, a Szittya Vadásztár-saság, Magyarországi Turán Szövetség, Székely Hadosztály Egyesület, Magyar

⁶⁸ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai. 1944—1948. Bp. Kossuth Könyvkiadó. 1967. 629—631; Új Magyar Központi Levéltár. Nagy Ferenc ME. Fél-hivatalos iratok. 1946—47. I. Nagy Ferenc tanulmánya.

⁶⁹ Magyar Nemzet, 1946. aug. 2.

Nemzetpolitikai Társaság és a Gömbös Gyula Társaság.⁷⁰ A reakciós egyesületek felülvizsgálata folytatódott, de katolikus ifjúsági szervezet működési engedélyének megvonására — a németbarát, háborúpárti magatartásáról hírhedtté vált egyetemi társulat, a Federatio Emericánát kivéve, amelyet a BM július 4-én oszlatott fel,⁷¹ — nem került sor. A nyugatiak fellépése után a Belügyminisztérium igyekezett meggyorsítani az intézményes jobboldali csoportosulások, közöttük a katolikus egyesületek felszámolását. A legerősebb egyházi ifjúsági tömegszervezet, a KALÓT tevékenységét a kommunista belügyminiszter 17-én, a Cserkész Szövetségét 19-én tiltotta be.⁷² A protestáns ifjúsági egyesület, a KIE (Keresztény Ifjúsági Egyesület) esetében azonban másként járt el, nem oszlatta fel, hanem csak önkormányzatát függesztette fel, s az ügyek vitelére miniszteri biztost nevezett ki.⁷³ Rajk ugyanakkor megszüntetett olyan katolikus szervezeteket is, — mint pl. a KALÁSZ-t (Katolikus Leánykörök Szövetségét), amelyek a SzEB-jegyzékben nem szerepeltek, sőt feloszlatta a magyar munkásmozgalomban reakciós szerepet játszó, bár komolyabb befolyással nem rendelkező keresztény szocialista ún. „sárga” szakszervezeteket is.⁷⁴ (Hasonlóan járt el néhány más jobboldali munkásegysülettel is.)

A katolikus ifjúsági csoportosulások működésének korlátozása komoly belpolitikai visszhangot váltott ki, amelyet az egyes kisgazdapárti körök és a klérus mesterségesen is fokoztak. A Kisgazdapárt számára — részben falusi tömegeinek elmaradottabb, vallásos rétegei, részben az egyházhoz fűződő kapcsolatai miatt — a katolikus ifjúsági tömegszervezetek felszámolása különösen kényelmetlen volt, s ezért igyekezett elhárítani magáról a felelősséget, illetve csak annyit vállalni, amennyit a külső tényezőre hivatkozva — el tud fogadtatni híveivel. Nagy Ferenc személyesen tett szemrehányást Rákosi Mátyásnak, a MKP főtitkárának, hogy Rajk tevékenysége „nem a szokásos csatornákon ment keresztül”, azaz döntéseit sem pártközi, sem minisztertanácsi jóváhagyás nem előzte meg.⁷⁵ Az FKgP Politikai Bizottsága július 19-én a bélistázás végrehajtása körüli visszásságok és az egyesületek felszámolása kérdésének megtárgyalására külön ülést tartott; határozatát — levél formájában — 22-én eljuttatták a baloldali pártok vezetőihez. Ebben a Kisgazdapárt — többek között — szót emelt az ellen, hogy Rajk vallásos célokot szolgáló ún. hitbuzgalmi egyesületeket is felszámolt, és azzal vádolta a kommunista politikust, hogy lépésével „új kultúrharcot” idézett fel, s vétett a „vallásszabadság gyakorlásának joga ellen”. A párt bizalmatlanságát fejezte ki Rajk Lászlóval szemben és követelte, hogy a SzEB jegyzék értelmében feloszlattott öt jobboldali egyesület — a minisztertanács döntésével összhangban — új vezetőséggel az élén azonnal működési engedélyt kapjon és az e tárgyban kiadott egyéb intézkedéseit a belügyminiszter vonja vissza.⁷⁶ E vádakát Hám Tibor, a pártvezetőség bi-

⁷⁰ Szabad Nép, 1946. júl. 7.; Magyar Közlöny, 1946. júl. 4., 5., 11.

⁷¹ Magyar Nemzet, 1946. júl. 4. Magyar Közlöny, 1946. júl. 5.

⁷² Szabad Nép, 1946. júl. 19. Magyar Nemzet, 1946. júl. 20.; Magyar Közlöny, 1946. júl. 23.

⁷³ Magyar Közlöny, 1946. júl. 21.

⁷⁴ Magyar Nemzet, 1946. júl. 23. A BM többek között megvonta a működési engedélyt a Keresztény Szocialista Egyesületek Országos Egyesületétől, a Keresztény Szocialista Dohánygyári alkalmazottak Szövetségétől, a Magyar Keresztény Szocialista Vasutasok Országos Egyesületétől, a Keresztény Szocialista Szabó Munkások és Munkásnők Országos Egyesületétől, a Keresztény Szocialista Famunkások Országos Egyesületétől stb. (Magyar Közlöny, 1946. júl. 9, 18, 20, 21.)

⁷⁵ FR., 1946. VI. k. A. Schoenfeld 1946. júl. 23-i jelentése. 325—326. — Az amerikai követ információja Balogh pátertól származott.

⁷⁶ PI Archivum. 253 f. 2/7. Az FKgP Politikai Bizottságának 1946. július 19-i határozata. 1946. júl. 22.

zalmasa, 23-án a parlament nyilvánossága előtt is megismételte, s bejelentette, hogy „a Független Kisgazdapárt ezért a rendeletért nem vállalja a felelősséget”. Rajk László válaszában igaza tudatában cáfolta meg a Kisgazdapárt szónokának állításait és szögezte le, hogy „... teljesen a kormány szellemében jártam el, egyetlen hitbuzgalmi egyesületet sem oszlattam fel”.⁷⁷ A hangoskodó kisgazdapárti képviselőket azonban nem tudta lecsillapítani; a kommunista belügyminiszter elleni jobboldali kampányba hamarosan bekapcsolódott a kisgazdapárti sajtó is.⁷⁸

A katolikus egyház, amelyet ifjúsági tömegszervezeteinek elvesztése alapjaiban rázkódtatott meg, elsőként sorakozott fel a Kisgazdapárt mögé. A püspöki kar július 20-án rendkívüli ülést tartott, s Mindszenty az egyházi vezetők nevében levelet írt a miniszterelnöknek, amelyben — szokásos stílusától eltérően — ugyan tartózkodott a demokráciaellenes kirohanásoktól, de keményen megróttta a kormányt a katolikus ifjúsági egyesületek felszámolása miatt, s a rendelkezések azonnali hatálytalanítását követelte.⁷⁹ A klérus mozgósította híveit, különböző tiltakozó akciókra került sor. A katolikus sajtó ismét megtelt panasszal, de nemcsak a feloszlítások miatt kesergett, hanem amiatt is, hogy a kormány, illetve a Belügyminisztérium nyilvánvaló megkülönböztetéseket tett a protestáns egyházzal szemben a katolikus körök kárára. Bár korábban a baloldali támadások miatt Mindszenty azzal a gondolattal foglalkozott, hogy megtiltja Balogh István és Varga Béla további közéleti szereplését, most sietve mozgósította őket, Varga Bélát egyenesen arra kérve, hogy lépjen fel a rendelet visszavonása érdekében. Az egyházfő maga is több alkalommal tárgyalta ez ügyben a miniszterelnökkel.⁸⁰

A kisgazdapárti vezetőknek nem sikerült elérniük, hogy Rajk visszavonja a SzEB-jegyzéken túlmenő intézkedéseit, de a baloldalnak le kellett mondania arról, hogy az összes jobboldali egyesületet felszámolja, s hozzányúljon oly szervezetekhez, mint pl. az Actio Catholica. De így is kb. 1000—1500 reakciós tömörülést módjában állt megszüntetni. A betiltott szervezetek közül csak a Cserkész Szövetség (Cserkészfiúk Szövetsége néven)⁸¹ és a KALOT (Katolikus Paraszt Ifjúsági Szövetség elnevezéssel) alakult újjá,⁸² de a Bel-

⁷⁷ Az 1945. november 29-re összehívott Nemzetgyűlés Naplója. Hiteles kiadás. Bp. Atheneum. 1948. II. k. 321—322, 323—324.

⁷⁸ Balogh páter a Rajk-kal kapcsolatos kisgazdapárti taktikáról tájékoztatta Schoenfeld amerikai követet, aki ennek nyomán a következőket jelentette: „A kisgazdák meg akarnak szabadulni Rajktól, de az egyedüli lehetőség, hogy ezt végrehajtsák, az egész kormány lemondása és átalakítása lenne, ami Balogh szerint nem fog megtörténni, csak a békeszerződés aláírása után. Ez idő alatt, erősítette meg, a kormányban résztvevő kisgazdapárti vezetők politikája az időre játszás (play for time — V. I.) lesz.” FR., 1946. VI. A. Schoenfeld 1946. júl. 23-i jelentése. 325.

⁷⁹ Új Ember, 1946. júl. 28. A miniszterelnökhöz küldött tiltakozással egvidejűleg a püspöki konferencia Mindszenty indítványára köszönetét fejezte ki F. Gascoigne angol követnek, „amiért a rendelkezés kapcsán egyesületeink és a papság védelmére kelt”. Esztergomi Érseki Levéltár. Püspökkari értekezlet jegyzőkönyve. 1946. júl. 20. 14—15. Ezúton is köszönetet mondok Orbán Sándornak, aki ezt a dokumentumot rendelkezésemre bocsátotta.

⁸⁰ Püspökkari értekezlet jkv.-e. 1946. júl. 20. 2—3. old.; Orbán Sándor: Egyház és állam. 1945—1950. Bp. Kossuth, 1962. 102—104.

⁸¹ Szabadság, 1946. júl. 24. A szervezet új elnöke Karácsony Sándor egyetemi tanár, az ismert pedagógus és filozófus lett.

⁸² Rajk László belügyminiszter a betiltás után egy vagy két nappal magához hívatta a KALOT vezetőit és közölte velük, hogy más névvel és új, demokratikus vezetőséggel újjáalakítják szervezetüket. A KALOT központ újraindulását a püspöki kar döntésétől tette függővé, amely július 20-i ülésén Mindszenty neheztelése ellenére az újjászervezés mellett foglalt állást. Páter Kerkai Jenő helyett azonban a magát kevésbé kompromittált és a Primás bizalmát is élvező Jánossy

ügyminisztérium formai kifogásokra hivatkozva húzta-halasztotta alapszabályuk engedélyezését, mindaddig, amíg jelentőségüket nem veszítették.

(A KALOT újjászervezésének engedélyezése és más gesztusok, mint pl. az augusztus 20-i nagy körmenet megrendezéséhez adott hozzájárulás, nem nyugtatták meg Mindszentyt és az egyházi felsővezetést. A megbékélés feltételül a hercegprímás az egyházi „sérelmek” maradéktalan orvoslását jelölte meg, s mindaddig, amíg ezt a kormány és a demokratikus erők nem teljesítik, elutasította az állam és egyház kapcsolatainak normalizálását.⁸³)

A Szviridov-levél felfüggesztése lehetőséget nyújtott arra, hogy a Kisgazdapárt a baloldal és a SzEB-jegyzék által felvetett személyi követeléseket is elodázza. Pfeiffer Zoltán, az FKgP jobbszárnyának vezéralakja megmaradt az igazságügyi államtitkár székében, Gyulai, Filler, Rác képviselők kiadatására nem került sor, a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága nem foglalkozott az ügyükkel. Noha az FKgP vezetősége a kisgazdapárti főispánok leváltásába már beleegyezett, most tovább halogatta a döntést. Nagy Ferencék olyan megoldást kerestek, hogy ha tisztségükből el is mozdítják őket, parlamenti mandátumukról ne kelljen lemondaniok, tehát az FKgP parlamenti többsége ne csökkenjen tovább. Ezért megvárták, amíg a nemzetgyűlés elfogadta az összeférhetetlenségi törvényt, s az érintett főispánok arra való hivatkozással köszöntek le, így képviselői helyüket megtarthatták. Augusztus 12-én a négy megyei közigazgatási vezetővel együtt ötödikként felmentették dr. Pongrácz Aladárt, Pest vármegye főispánját is, utódaik demokratikusabb gondolkodású, a koalíciós együttműködést támogató kisgazdapárti politikusok lettek.⁸⁴ Nem került sor a kormány nagyobb arányú átalakítására sem. Mindössze annyi történt, hogy Antall Józsefet visszahívták a pártba (a pártigazgató funkcióját vette át Kovács Béla tehermentesítésére), s helyette Mistéth Endre iparügyi államtitkár lett az újjáépítési miniszter.⁸⁵ És természetesen Nagy Ferencék nem kezdtek hozzá a tisztogatáshoz, a jobboldali, a nemzeti összefogás politikáját támadó, kommunistákkal való együttműködést ellenző politikusok eltávolításához sem.

A terrorizmus visszaszorítását célzó kormányzati intézkedések végrehajtásának befulladásá, a Kisgazdapárt ellenállásának, ellenzéki magatartásának növekedése természetesen pártközi megállapodások végrehajtását is befolyásolta. A szocialista pártok ilyen körülmények között nem siettek ígéreteik

Józsefet bízta meg, hogy vezesse és ellenőrizze a munkát. (Püspökkari értekezlet jkv.-e 1940. júl. 20.) A Katolikus Paraszt Ifjúsági Szövetség (KPSZ) augusztus 11-én alakult meg, elnöke Baboti Ferenc, alelnöke Bálint József lelkész és Bálint Sándor egyetemi tanár lett. Országos igazgató Medgyesi Sándor maradt, főtítkárrá Magyar Ferencet nevezték ki. (A Szív, 1946. aug. 24.) A szervezet tevékenységét a háttérből azonban továbbra is a régi vezetők, a Vatikán anyagi és erkölcsi támogatását élvező P. Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm jezsuiták irányították. „A pénz nálunk volt és így befolyásunk is megmaradt” — adta meg később Nagy Töhötöm ennek a helyzetnek a magyarázatát. (*Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek. A szerző kiadása. Buenos Aires. 1965. 263.*)

⁸³ Mindszenty 1946. aug. 10-i válasza a kormánynak a papsághoz intézett felhívására. A Szív, 1946. aug. 31.

⁸⁴ Nagy Ferenc: i. m. 242; Magyar Közlöny, 1946. aug. 16.

⁸⁵ Magyar Közlöny, 1946. júl. 31. Mistéth Endrét júl. 23-án nevezték ki. — E napokban még egy személyi változás történt a Nagy Ferenc-kormányban. Júl. 25-én váratlanul meghalt Tombor Jenő vezérezredes, hadügyminiszter. (Magyar Nemzet, 1946. júl. 26.) Utóda az ugyancsak kisgazdapárti Bartha Albert lett.

beváltásával. Az egyezmény betartását ellenőrző négytagú pártközi bizottság ugyan megtartotta alakuló ülését, de aztán többet nem is jött össze.⁸⁶

*

Az 1946 június—júliusi válságperiódus több szempontból súlyosabbnak bizonyult, mint a márciusi krízis. Az egyre inkább elharapódzó infláció talaján a politikai ellentétek nagyobbakká váltak, a baloldal nehezebb helyzetbe került, mint ahogy a szakirodalom eddig ábrázolta. A Kiszgazdapárt nemcsak ki tudta védeni az MKP kezdeményezte politikai akciót, hanem képes volt elérni, hogy a munkáspártok és az NPP tegyenek — igaz csak formálisan — engedményeket, és részben sikerült megakadályoznia, hogy a SzEB ajánlására végrehajtott kormányzati intézkedések közéleti helyzetét, hatalmi pozícióit közvetlenül veszélyeztessék. Hogy a politikai egyensúly mégsem borult fel, sőt a nézeteltéréseket átmenetileg el lehetett simítani, az egyfelől azzal függött össze, hogy a demokratikus erők előtt ekkor még olyan nagy közös feladatok álltak, mint a stabilizáció, vagy a bólistázás végrehajtása, és sem a munkáspárti baloldal, sem a polgári jobboldal nem kívánta a végső leszámolást, másfelől azzal magyarázható, hogy a nemzetközi helyzetben, elsősorban a Szovjetunió erőfeszítéseként, ekkor még érvényesült a nagyhatalmak együttműködése. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság e hónapokban is *pozitív* szerepet töltött be, működése a *haladó, demokratikus erők* számára kedvezett, s egészében politikai érdeellentétek mérséklése irányába hatott. Végül még annyit: e két hónapban emelkedik ki igazán Tildy Zoltán a kiszgazdapárti politikus gárdából, ekkor derül ki, hogy politikai érettségét, felelősségérzetét, taktikai felkészültségét tekintve felette áll pártbeli társainak. Komoly érdemeket szerzett a politikai válság tárgyalások útján való rendezésében; közvetítő javaslati, kezdeményezései nélkül nehezebben lehetett volna a stabilizáció politikai feltételeit megteremteni.

⁸⁶ Magyar Nemzet, 1946. júl. 31.

⁸⁷ Balogh Sándor: i. m. 711.